

Vijeće za normu i Hrvatski školski pravopis

Ham, Sanda

Source / Izvornik: **Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, 2009, 56, 24 - 31**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:863406>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Tafra, Branka, 1993., Vjekoslav Babukić i gramatika u Hrvata, Zagreb

Tafra, Branka, 2007., Velika sinteza poljske kroatistice, Vjesnik, 24. IV., str. 30.

Zelić-Bučan, Benedikta, 1997., Jezik i pisma Hrvata, Split

Žanić, Ivo, 2008., Bidni noialtri štokavci, Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga Jezik i identitet na Balkanu, Zbornik radova, Zagreb, str. 95. – 120.

Sažetak

Nataša Bašić, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

UDK 811.163.42-26, stručni rad

primljen 22. prosinca 2008., prihvaćen za tisak 19. siječnja 2009.

On the History of Croatian Standardization

The article discusses the unsustainability of the thesis about the dissolution of a common standard language of the Croats, Serbs, Bosnians/Bosniaks and Montenegrins and the creation of four new ethnic languages, which has been promoted by the American Slavist Robert D. Greenberg in his book *Jezik i identitet na Balkanu (Language and Identity in the Balkans)*. Greenberg has proclaimed the abstract South-Slav dialectal system a language, and holds the four standard languages – Croatian, Serbian, Bosnian/Bosniak, and Montenegrin – that have, through history, developed side by side in four different cultural environments to be merely the doing of nationalist language planners. In the choice of literature and in his interpretation of materials Greenberg hasn't shown scientific meticulousness, so that he has failed to be objective in his views of the standardization processes in the four new European states: Bosnia, Croatia, Serbia and Montenegro. Special attention is paid to the analysis of the failures in the presentation of the history of Croatian standardization.

VIJEĆE ZA NORMU I HRVATSKI ŠKOLSKI PRAVOPIS

Sanda Ham

rugo izdanje Hrvatskoga školskoga pravopisa (Stjepan Babić, Sanda Ham, Milan Moguš) usklađeno je sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa¹ osnovalo je Vijeće 14. travnja 2005. radi toga da ono bude krovno jezikoslovno tijelo koje će raspravljati i zaključivati

¹ Vidi: Odluka o imenovanju, <http://www.ihjj.hr/#vijecezanormu>

o aktualnim pitanjima hrvatskoga književnoga jezika, upozoravati na primjere nepoštivanja ustavne odredbe o hrvatskom kao službenome jeziku i promicati jezičnu kulturu. Prema riječima Radoslava Katičića, predsjednika Vijeća:

„U naravi je svakoga standardnog jezika da se stalno mora prilagođivati sve novim situacijama i razvijati se kako bi bio dorastao sve novim zadacima što mu se postavljaju u njima. Pri tome se otvaraju i nova pitanja i nastaju nedoumice oko njih, pa ima posla za stručno tijelo koje to prati i s pogledom na cjelinu prosuđuje i usmjerava. Taj je razlog univerzalan.

Drugi je razlog taj što je, koliko god imamo valjano izgrađen i dobro razvijen jezični standard, odnos hrvatske jezične zajednice prema njemu duboko poremećen. Nedostaje joj uravnotežene jezične svijesti i samosvijesti. Posljedica je to puta kojim je prošla hrvatska jezična standardizacija te ideoloških zasada u znaku kojih je ostvarena. Bit će da upravo odatle dolazi to što, premda nema znatnijih otvorenih pitanja oko hrvatskoga jezičnog standarda, oko njega ipak nastaju prijepori, pa se od njih uznemiruje i javnost. Taj pak razlog proizlazi iz osobitih hrvatskih jezičnih prilika. Vijeću se stoga postavlja zadatak da sve to pažljivo razmotri i temeljito raspravi, te potakne razjašnjenje tih odnosa i uravnoteživanje shvaćanja o svojem standardnom jeziku u našoj kulturnoj javnosti.

Raspravljajući o tome, oštrit će se i kriteriji po kojima valja prosuđivati aktualne prijedloge za opis i dotjerivanje hrvatske standardnojezične norme.“²

Članovi su Vijeća iz cijele Hrvatske, sa svih visokoškolskih ustanova i hrvatskih kulturnih i znanstvenih institucija: Ivo Pranjković, Filozofski fakultet u Zagrebu; Dunja Pavličević-Franić, Učiteljska akademija, Zagreb; Mirko Peti, MH, Zagreb; Ljiljana Kolenić, Filozofski fakultet, Osijek; Dunja Brozović Rončević, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb; Marija Turk, Filozofski fakultet, Rijeka; Branka Tafra, Hrvatski studiji, Zagreb; Mile Mamić, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar; Ivan Zoričić, Filozofski fakultet, Pula; Joško Božanić, Odjel za humanističke znanosti, Split. Članom je Vijeća do svoje smrti, u rujnu 2008., bio i Tomislav Ladan.

Činjenicu da je u Vijeću zastupljena cijela Hrvatska svakako treba uvijek naglašavati jer je opća hrvatska jezikoslovna crta bitna odrednica Vijeća koje zahvaljujući baš toj crti ima vrijednost jezikoslovnoga rasuditelja i obvezuje nas prihvatiti zaključke koje donosi. To je posebice bitno kada je o pravopisu riječ jer su pravopisni zaključci doneseni na Vijeću obvezujući budući da su opći, svehrvatski – nisu dakle svojevoljnost šaćice jezikoslovaca okupljenih oko kakve institucije ili izdavačke kuće.

Zapisnici sa sjednica Vijeća dostupni su javnosti na mrežnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje tako da se lako može doznati o kojim se pravopisnim

² Priopćenje za javnost, Zapisnik s prve sjednice Vijeća – Rasprava o zadacima Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, <http://www.ihjj.hr/#vijecezanormu>

temama raspravljalo, tko je od članova Vijeća zastupao koje mišljenje i kako ga obrazlagao i napokon, što se o pravopisnim pitanjima zaključilo.

Vijeće je raspravljalo o četirima pravopisnim pitanjima i svoje je mišljenje, u obliku zaključaka, dostavilo ministru Draganu Primorcu, ali i javnosti na mrežnoj stranici Instituta. Dokument o kojem je riječ ima naziv Izvješće o radu Vijeća, Dopis ministru. Zaključci iz toga dokumenta provedeni su u Hrvatskom školskom pravopisu (ako već i nisu bili njegovim dijelom) čime je on doista postao dogovornim općim hrvatskim pravopisom i u većoj mjeri nego što je bio – podsjećam, naime, da je i prvo izdanje prošlo kroz gusto ocjenjivačko sito ocjenjivačkoga povjerenstva koje je tada, 2005., imenovao ministar Dragan Primorac.

Sastavljeno i rastavljeno pisanje

Pisanje rastavljenoga *ne ću* već je propisano u prvom izdanju; Vijeće je donijelo zaključak da tako valja i nastaviti pisati pa je *ne ću* i u drugom izdanju. Takvo je pravilo u skladu s temeljnim pravilom o rastavljenom pisanju niječnice i glagola:³

GLAGOLI

56. Niječnica **ne** piše se rastavljeno od glagola; npr. ne gubim, ne znam, ne čitaj, ne dođoh, ne trče, ne bih, ne bijah... Tako se niječnica piše rastavljeno i od zanaglasnog oblika glagola **htjeti: ne ću, ne ćeš, ne će, ne ćemo, ne ćete, ne će.**

Pamti!

Niječnica **ne** samo se od glagola piše rastavljeno, a s ostalim se vrstama riječi piše sastavljeno.

57. Niječnica se piše sastavljeno samo u glagola:
1. **nemoj** (nemojmo, nemojte), **nemam** (nemaš, nema, nemamo, nemate, nemaju, nemajući)
 2. **nestati, nestajati, nedostati i nedostajati.**

Vijeće je raspravljalo i općenito o sastavljenom i rastavljenom pisanju riječi, ali u tom je dijelu već i prvo izdanje bilo u skladu s odlukama Vijeća pa u drugom izdanju nema promjena.

³ Hrvatski školski pravopis, Zagreb, 2008., str. 50.

Pitanje pisanja sveze prijedloga i imenice u frazemima: *ići uz dlaku, govoriti u vjetar, počti za rukom* i sl. riješeno kao i u prvom izdanju – sveze *uz dlaku, u vjetar, za rukom* i sl. ne smatraju se sraslima (popriloženima) i pišu se odvojeno. Dakle ne valja *uzdlaku, uvjetar, zarukom*, nego rastavljeno. Makar se o tom pitanju nije raspravljalo na Vijeću, pa nije bilo potrebe za drugo pravopisno izdanje o tom promišljati ili što u Pravopisu mijenjati, ipak valja naglasiti da se u Školskom pravopisu preporuča odvojeno pisanje budući da je posljednjih godina pravopisna norma u tom dijelu ponešto narušena jer Liberov i Matičin pravopis preporučuju pisati *uzdlaku, uvjetar, zarukom*.

Pisanje *d, t* ispred *c, č*

U prvom je izdanju propisano da u riječima na *-dac, -dak, -tac, -tak* u pismu ne ispada *d, t* kada se nađe ispred *c* ili *č*: *zadak > zadci, letak > letci, mladac > mladče...*, a od toga se pravila izuzimaju samo *sudac, svetac* i *otac > suca, sveca, oca; suče, sveče, očē*. Vijeće je donijelo odluku da to pravilo postane beziznimno pa da se piše i *svetca* i *sudca*, odnosno kako je na Vijeću rečeno: „To pravilo vrijedi beziznimno, a jedino se može izuzeti imenica *otac, oca, oci*.“⁴ Tako je i u drugom pravopisnom izdanju i za sada ostaje jedina iznimka *otac > oca, očēv...*, a *sudac* i *svetac* idu prema pravilu kao i ostali oblici – u svima ostaje *d* i *t*, ne ispada ispred *c, č*. Dakle, pravilo je sljedeće:⁵

3. Primjereno je u pisanju (ne u izgovoru) bilježiti **d** i **t** ispred **c, č** u oblicima imenica s nepostojanim *a* u završetku **-dac, -dak, -tac, -tak, -tka**, ako je taj završetak ispred otvornika:

dc: ledac > ledca, ledci	razgodak > razgodci
mladac > mladca, mladci	iscjedak > iscjedci
jadac > jadca, jadci	zadak > zadci
sudac > sudca, sudci	
tc: mlatac > mlatca, mlatici	zadatak > zadatci
bratac > bratca, bratici	napitak > napitci
letak > letci	zagonetka > zagonetci
svetac > svetca, svetci	pripovijetka > pripovijetci
dč: mladac > mladčēv	
sudac > sudčē; sudčēv	
tč: bratac > bratčē	
mlatac > mlatčēv	
svetac > svetčē; svetčēv	

⁴ Izvješće o radu Vijeća, Dopis ministru, <http://www.ihjj.hr/#vijecezanormu>

⁵ Hrvatski školski pravopis, Zagreb, 2008., str. 31.

Ako je ispred završetka **-tak** zapornik, **t** se u oblicima ne gubi: **listak**, **listka**, **listci**; **naprstak**, **naprstka**, **naprstci**.

U oblicima i tvorenicama imenice **otac** ne bilježimo **t** ispred **c**, **č** nego **t** ispada:

otac > **oca**, **oci**
oče, **očevi**; **očev**

Oblici s rje

Oblici s *rje*, dakle oblici s *je* iza pokrivenoga *r* (*pogrješka*, *grješnik*, *strjelica*, *crjepovi*...) u kojima *je* postaje od *ije* pokraćivanjem sloga, u prvom izdanju imali su samo 4 iznimke – *privrijediti*, *naprijed*, *vrijeme*, *upotrijebiti* – u tih se četiriju riječi *ije* kratilo u *e*: *privreda* (ne: *privrjeda*), *napredak* (ne: *naprjedak*), *vremenski* (ne: *vrjemenski*), *upotreba* (ne: *upotrjeba*):⁶

vrijéme	>	vrèmena	vrèmenski	pòluvremana	nèvremana...
privrijéditi	>	prìvreda	prìvredni	prìvrednik	prìvredni...
upotrijébiti	>	ùpotreba	upotrèbljiv	upotrèbljivost	zlòupotreba...
nàpriječ	>	nàpredak	nàprednost	nàpredovati	nàprednjački...

Vijeće je donijelo nešto drugačiju odluku, odluku o povratku na dvostrukosti, pa su u skladu s tim i u drugom izdanju dopuštene dvostrukosti u oblicima i tvorenicama riječi *brijeg*, *brijest*, *drijen*, *drijemati*, *trijebiti*, *triježan*, uz napomenu, koju je dalo i samo Vijeće, da su jekavski oblici u skladu s hrvatskom tradicijom, brižnim i produbljenim odnosom prema hrvatskom jeziku:⁷

U oblicima i tvorenicama ostalih riječi u kojima je dvoglasnik iza pokrivenoga **r**, dvoglasnik se krati prema temeljnom pravilu pa se na mjestu **ije** piše **je**:

brijêg	>	brježúljak	trijéska	>	trjèščica
brijêst	>	brjèstić	trijézan	>	trjèzniji
crijêp	>	crjèpovi	ždrijêbe	>	ždrjèbeta
drijên	>	drjènčić	drijémati	>	drjèmljiv
grijêh	>	grjèšnok	grijéšiti	>	pògjeeška
prijêk	>	òprječan	krijépiti	>	krjèpōst
strijêla	>	strjèlica	trijébiti	>	istrjèbljiv...

⁶ Isto, str. 23.

⁷ Isto.

Uz navedene se jekavske oblike u površnijem i nebrižnijem izričaju upotrebljavaju i ekavski likovi u tvorenica i oblika riječi: brijeg, brijest, drijen, drijemati, trijebiti, trijezan. Jekavski su oblici u skladu s hrvatskom tradicijom, brižnim i produbljenim odnosom prema hrvatskom jeziku.

Međuo tvorničko *j* u ženskih imena

Školski je pravopis dopunjen pravilom o pisanju ženskih imena kao što su *Andrea*, *Mia*, *Tea*. Prema pravilu o pisanju međuo tvorničkoga *j*, između osnove i nastavka u tih se imena piše *j*: *Andreje*, *Mije*, *Teje*.⁸

d) ženskih imena koje u nominativu nemaju *j*, a završavaju na *ea*, *ia*:

N jd.	G jd.	I jd.	pridjev
Andrea	Andreje	Andrejom	Andrejin
Dorotea	Doroteje	Dorotejom	Dorotejin
Mia	Mije	Mijom	Mijin
Antonia	Antonije	Antonijom	Antonijin
Lucia	Lucije	Lucijom	Lucijin
Rosalia	Rosalije	Rosalijom	Rosalijin

Makar iz općenitoga pravila o pisanju međuo tvorničkoga *j* treba biti jasno da se u navedenih imena u padežnim oblicima između morfološke osnove i nastavka (a onda i tvorbene osnove i dometka u odnosnih pridjeva) piše *j*,⁹ ipak su nedoumice u praksi, poglavito školskoj, bile tolike da su autori Pravopisa smatrali kako pravilo valja i jasno oprimirati.

Veliko i malo početno slovo u nazivima nastavnih predmeta

U pisanju velikog i malog početnog slova unesena je dopuna – pravilo o pisanju naziva nastavnih predmeta. Nazivi se fakultetskih kolegija i predmeta pišu i inače velikim početnim slovom pa je dopuštena mogućnost da se takav način pisanja uvede i u školsku praksu:¹⁰

d) **nazivi nastavnih predmeta:** Utorkom imamo dva sata Hrvatskoga jezika. (nastavni predmet), Volim hrvatski jezik! (jezik). Nazivi se nastavnih predmeta mogu pisati i malim početnim slovom.

⁸ Isto, str. 20.

⁹ Nekoliko je radova posvećeno pisanju međuo tvorničkoga *j* u imena: Stjepan Babić, Temelji Hrvatskomu pravopisu (poglavlje: Tokio i Mario), Zagreb, 2005., str. 59. – 60.; Sanda Ham, Međuo tvorničko *j* u govoru i pismu, Metodički profil, Časopis za učitelje hrvatskoga jezika, Zagreb, 2008., br. 8., str. 36. – 38.

¹⁰ Hrvatski školski pravopis, Zagreb, 2008., str. 20.

Budući da je riječ o novini (ali koja se već u nekim ustanovama primjenjuje), ostavljena je dvostrukost dok se upotreba ne izbistri.

Pisanje skupa *stn* u tuđicama

Pravilo da se skup *stn* ostvaruje u tuđicama u drugom je izdanju vraćeno u svoj tok – valja pisati *protestni*, a ne *protesni*. Promjena ovdje nije velika jer se odnosi na pet temeljnih riječi:¹¹

Ako je **st** završetak tuđice od koje tvorimo pridjev, ostvaruje se u pismu skup **stn**: azbestni, aoristni, balastni, damastni, protestni...

Zaključno

Dakle, pravilo je o bilježenju *d*, *t* ispred *c*, *č* suženo na samo jednu iznimku (*otac*, *oca*); pravilo je o pisanju *je/e* iza pokrivenoga *r* prošireno sa šest temeljnih riječi u kojih se u oblicima i tvorenicama dopušta i *rje* i *re*: *brijeg* > *brjegovi* i *bregovi*, *brijest* > *brjestik* i *brestik*, *drijen* > *drjenič* i *drenič*, *drijemati* > *drjemljiv* i *dremljiv*, *trijebiti* > *istrjebljavati* i *istrebljavati*, *triježan* > *trjezniji* i *trezniji* – isto je takvo pravilo u posljednjem izdanju Hrvatskoga pravopisa (Stjepan Babić, Božidar Finka, Milan Moguš) pa nije riječ o bitnoj promjeni. Promjene doista nisu ni krupne, a ne narušavaju pravopisne navike. Odluke Vijeća, a tako i rješenja u Školskom pravopisu ostaju na crti hrvatske tradicije i suvremenosti, to načelo nije mijenjano, a svakako i ne će.

Uz navedena usklađivanja s odlukama i zaključcima Vijeća, Pravopis je dopunjen pravilom o pisanju ženskih imena na *ea* (*Tea*, *Teje*) i *ia* (*Mia*, *Mije*); pravilom o pisanju velikoga početnoga slova u nazivima školskih premeta. Pisanje skupa *stn* (*protestni*) u tuđica znači usklađivanje s Babić-Finka-Moguševim Hrvatskim pravopisom.

Sažetak

Sanda Ham, Filozofski fakultet, Osijek

UDK 81'35, stručni rad

primljen 14. studenoga 2008., prihvaćen za tisak 19. siječnja 2009.

Standards Council and Croatian Orthography for Schools

The paper discusses the harmonization of the solutions in the second edition of *Hrvatski školski pravopis* (*Croatian Orthography for Schools*) with the conclusions of the Standards Council of the Croatian Standard Language.

¹¹ Isto, str. 31.

PITANJA I ODGOVORI

HRVATSKI JEZIK U MOLITVI
SVETE KRUNICE

asopis Jezik u stalnoj rubrici Pitanja i odgovori nastoji odgovoriti na svako pitanje za koje smo ocijenili da je od općega interesa. Dosad je u njoj odgovoreno na dvjestotinjak pitanja i koliko znam, sva su pitanja postavili čitatelji Jezika ili prijatelji hrvatskoga jezika, nismo ih izmišljali radi rubrike. Samo na neka nismo odgovorili, na neka jer nismo stigli, na neka jer odgovor nije jednostavan, ali i takva čekaju svoj red.

Nismo posebno birali pitanja prema područjima, ima iz svih, ali mi se čini da su rijetka iz područja vjerskoga jezika. Ipak, nađe se i iz toga područja, kao upravo ovo na koje sada kanim odgovoriti.

Jedna je vjernica, očito revna moliteljica krunice, zapitala je li dobro što u molitvi krunice glagol dolazi na kraju:

Koga si Djevice u hramu prikazala.

Koga si Djevice u hramu našla.

Koji je za nas bičevan bio.

Koji je od mrtvih uskrsnuo.

I je li dobar zaziv:

Koji je za nas propet bio.

Propet može biti na raznim mjestima pa bi trebalo reći: *propet na križu.*

Od svih je književnih stilova vjerski stil kao cjelina najustaljeniji pa iz općega poznavanja jezika rekao bih da je dobro kako se krunica moli jer ona ima dugu tradiciju pa se to odražava i u jeziku. Glagol na kraju rečenice potječe iz onog vremena kad je u hrvatskome bio takav red riječi, glagol na kraju.

Što je u zazivu *Koji je za nas propet bio* dobro i bez priložne oznake *na križu*, to je

zato što se to u surječju u kojem se nalazi samo po sebi razumije, pogotovu što pret hodni zaziv glasi:

... koji je za nas teški križ nosio.

Ipak, trebalo bi provjeriti ima li u izvorniku *na križ* ili *na križu* ili nema.

Red riječi u krunici takav je jer ima višestoljetnu zapisanu tradiciju i lako ju je pokazati. I zaista, molitvenici pokazuju da je tako. Nisam išao u daleku prošlost, išao sam samo do 1920. godine i kad sam uzeo molitvenik Kruh nebeski, treće izdanje, Zagreb, 1921., vidio sam da je tako kao što je do sada navedeno. A tako je i u Malom misalu, Molitveniku za katoličku srednjoškolsku omladinu Ivana Kokota, Zagreb, 1940., u Malome molitveniku, Zagreb, 1972., Malom misalu – Po Kristu i s Kristom, treće izdanje KS, Zagreb, 1980. osim koje pojedinosti koja ne utječe na glavninu odgovora. Ipak da kažem da je tako i u posljednjem samo što umjesto *propet* stoji *raspet*.

Istina, ima molitvenika u kojima je red riječi pomiješan. U molitveniku Biserje sv. Ante, 9. izdanje iz 1927., od 15 zaziva sedam je s glagolom na kraju, a u osam je drukčije, ali se ne vidi razlog takvoj pomiješanosti. No u tome se molitveniku nalazi Krunica od 7 radosti Marijinih i u svih sedam zaziva glagol je na kraju po tipu:

Koji te je, Djevice neoskvrnjena, u nebo primio i za kraljicu neba okrunio.

Tako je i u četvrtome dijelu krunice koji je uveden posljednjih desetak godina:

... koji je na rijeci Jordanu kršten bio,

... koji nam se na svadbi u Kani objavio.

Te potvrde pokazuju da je tradicija čvrsta i da ju bez velikih razloga ne valja mijenjati.

No još nešto. Krunica se moli svaki dan na Hrvatskome katoličkom radiju i na Radiju Mariji, i većinom se moli s glagolom